

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.10.11>

УДК 339.5

Г. В. Дугінець

*д. е. н., професор, завідувач кафедри світової економіки,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3708-3666>*

Т. Л. Зубко,

*д. е. н., доцент, професор кафедри світової економіки,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8950-1797>*

О. В. Генералов,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри світової економіки,
Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9191-7871>*

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЕНЕРГЕТИЧНОМУ РИНКУ

G. Duginets,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of World
Economy, State University of Trade and Economics*

T. Zubko,

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of
World Economy, State University of Trade and Economics*

O. Generalov,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
World Economy, State University of Trade and Economics*

GEOPOLITICAL FACTOR IN THE EUROPEAN ENERGY MARKET

Стаття присвячена аналізу впливу геополітичного фактору на європейський енергетичний ринок. Доведено, що російсько-українська війна зумовила політичні зміни і в першу чергу в Європі. Проаналізовано структуру споживання ЄС енергетичних продуктів та досліджено динаміку зрушень на європейському енергетичному ринку. Ідентифіковано підґрунтя формування зовнішньополітичних прагнень ЄС з самого початку процесу європейської інтеграції. Детерміновано політичний контекст започаткування та реалізації проєкту Східного партнерства, та доведено, що незважаючи на те, що проєкт Східного партнерства (СхП) інтенсифікував інтеграцію деяких його учасників до ЄС, не було враховано той факт, що РФ розглядала цей крок як спробу з боку ЄС зменшити її вплив на пострадянському просторі. Обґрунтовано, що геополітичні прагнення ЄС на пострадянському просторі, залежність ЄС від імпорту російських енергоносіїв, енергетичні санкції ЄС та продовження російсько-української війни у підсумку сприяють прискоренню переходу економіки ЄС на збільшення частки використання відновлювальних джерел енергії та виходу нових гравців на європейський енергетичний ринок.

The article analyzes the impact of geopolitical factors on the European energy market. It shows how the Russian-Ukrainian war has led to policy changes, primarily in Europe. The structure of EU consumption of energy products is analyzed, as well as the dynamics of changes in the European energy market. The author identifies the basis for the formation of the EU's foreign policy aspirations from the very beginning of the European integration process. It is shown that achieving leadership in international politics has been one of the most important driving forces of the EU's foreign policy. The political context of the launch and implementation of the Eastern Partnership project is analyzed, showing that the post-Soviet space has been a key region of interest for the EU, where it tested the extent of its influence through normative power. The author argues that despite the fact that the Eastern Partnership (EaP) project intensified the integration of some

of its participants into the EU, it did not take into account the fact that Russia saw this step as an attempt by the EU to reduce its influence in the post-Soviet space. This created conditions for the aggravation of geopolitical conflicts in the region. As a result, the EU's resilience to geopolitical developments in the EaP countries proved to be quite limited when the political crisis in Ukraine began in 2013. This not only allowed Russia to seize part of the territory in eastern Ukraine and influence other frozen conflicts in the post-Soviet space as well as damaged the EU's ability to promote its integration project, but also increased the impact on the EU's foreign policy due to its long-standing energy dependence on Russia. It is substantiated that the EU's geopolitical aspirations in the post-Soviet space, the EU's dependence on Russian energy imports, EU energy sanctions and the continuation of the Russian-Ukrainian war will ultimately contribute to accelerating the transition of the EU economy to an increased share of renewables and the entry of new players into the European energy market.

Ключові слова: геополітика, енергетичний ринок, Європейський Союз, енергетичні продукти, санкції, енергетична залежність, геополітичні конфлікти, Східне Партнерство, пострадянський простір, російсько-українська війна, Угода про Асоціацію.

Keywords: geopolitics, energy market, European Union, energy products, sanctions, energy dependence, geopolitical conflicts, Eastern Partnership, post-Soviet space, Russian-Ukrainian war, Association Agreement.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В XXI столітті світова торгівля енергетичними продуктами все сильніше підпорядковується геополітиці, а енергетичні санкції є продовженням зовнішньополітичної діяльності держави, що їх застосовує. Російська-українська війна з 2014 року призвела до кількох раундів санкцій проти РФ у західному світі, головним чином від США та Європейського Союзу, включаючи індивідуальні,

економічні та фінансові санкції. Вони перш за все були спрямовані на послаблення економіки рф, а також мали на меті зробити її неспроможною оплачувати високі військові витрати. Найважливішими з цих заходів є санкції щодо торгівлі енергетичними продуктами з рф, але наслідки від цих санкцій більше, ніж на інших стейкхолдерів також впливають на економіку ЄС. Це пов'язано з тим, що ЄС сильно залежить від імпорту російських енергоносіїв, а російський ринок експорту первинних енергоносіїв також знаходиться в Європі.

Промислове виробництво значною мірою залежить від споживання викопних джерел енергії. Проте геологічний розподіл викопних енергоносіїв визначає, що споживачі та постачальники енергії у світі перебувають у стані відокремленості та асиметричних можливостей. Тому геополітичні потрясіння в регіонах-експортерах енергетичних продуктів безпосередньо впливають на енергетичну безпеку країн-споживачів цих продуктів у світі. Інше питання який вплив матимуть зміни у геополітичному середовищі в наступні роки, на світову соціально-економічну стабільність, а також на світову торгівлю енергетичними продуктами.

Російсько-українська війна зумовила політичні зміни в усьому світі і в першу чергу в Європі. На відміну від минулих проблем світової енергетичної безпеки, спричинених трансформацією геополітичного середовища, сучасні взаємодії (їх скорочення) між ЄС і рф в енергетичній сфері, швидше за все, змінить структуру світової торгівлі енергетичними продуктами, що призведе до скорочення темпів розвитку світової економіки, до зниження загального обсягу світового виробництва, негативно вплине на скорочення викидів вуглецю та структуру енергоспоживання трансформації. Зазначене вище актуалізує подальші дослідження у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних аспектів функціонування світових ринків енергетичних продуктів та впливу на них геополітичних факторів знайшли своє місце у працях як вітчизняних так і зарубіжних економістів. Окремі загальні аспекти функціонування таких

ринків досліджували сучасні науковці (наприклад [1; 2; 3]). Інша група представлена науковцями, які здійснили ґрунтовні дослідження питань енергетичної безпеки, що виникають внаслідок геополітичних конфліктів (див. детально [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]). Аналіз впливу геополітичних конфліктів на торгівлю енергетичними продуктами переважно здійснюється у двох аспектах. По-перше, припустимо, що виникає регіональний геополітичний ризик для країни-споживача цих продуктів. У цьому випадку він призведе до зниження попиту на енергоносії, що спричинить зменшення залежності країни від світової торгівлі енергетичними продуктами. Геополітичні конфлікти в таких країнах-енергоспоживачах мають відносно обмежений вплив на світову торгівлю енергоносіями (див. детальніше [11]). А конфлікт між країнами-експортерами цих ресурсів може безпосередньо впливати на світове постачання через ланцюги постачання, такі як їх видобуток і транспортування (див. детальніше [12]).

Слід зазначити, коливання цін на енергетичні продукти мають неоднозначний вплив на соціально-економічний розвиток країни-імпортери та країни-експортери. Для країн-енергоспоживачів зростання цін на енергоносії означає збільшення витрат на видобуток і транспортування, а також впливає на ліквідність ринку капіталу через інфляцію та відсоткові ставки, знижуючи рівень соціального добробуту (див. детальніше [13]). З іншого боку, доходи енергопостачальників зростають, що призводить до збільшення внутрішнього споживання, інвестицій та продуктивності, підвищення ліквідності ринків капіталу та загального соціального добробуту (див. детальніше [14]).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Не заперечуючи вагомості існуючих напрацювань слід зазначити, що існуюча надмірна залежність від викопного палива країн-членів ЄС, що ускладнює для них перехід на відновлювані джерела вимагають більш поглибленого дослідження обраного наукового напрямку. Ідентифікація трансформації геополітичного середовища та його впливу на європейський ринок

енергетичних продуктів є важливим кроком для розуміння інструментів впровадження надійної енергетичної політики в Україні. Отже, метою дослідження є визначення впливу геополітичного фактору на європейський ринок енергетичних продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий ринок енергетичних продуктів впродовж всього свого розвитку стикається з надзвичайно великими викликами. Це особливо очевидно на тлі важливих політичних, соціальних та економічних подій і явищ останніх років, які додатково збільшили непередбачуваність енергетичного ринку, надавши йому ще більшої важливості. Його роль є стратегічною як з макроекономічної, так і з мікроекономічної точки зору. Він має вирішальне значення для стійкого функціонування світової економіки та економік окремих країн.

Ключова важливість ринку енергетичних продуктів випливає з того, що спосіб його функціонування безпосередньо впливає на кожного його учасника у сфері пропозиції, а також на кожного суб'єкта, що представляє сферу попиту, незалежно від галузі, в якій він працює. Звичайно, це стосується і ринку споживчих товарів та послуг, де ключовими гравцями є індивідуальні покупці та споживачі, які прагнуть оптимально задовольнити свої різноманітні очікування та потреби. Їх задоволення значною мірою залежить від енергетичних продуктів, що пропонуються на світовому ринку, в тому числі від їх цін, обсягів тощо. Зважаючи на специфіку та дуже високу важливість цього ринку, його слід аналізувати, враховуючи притаманну йому багатомірність та складність.

Слід зазначити, що останні роки загальне споживання первинної енергії в ЄС має тенденцію до зниження, починаючи з 2006 року (див. детально [15]). Причому, згідно даних EU Energy Platform, через вплив пандемії споживання енергії в ЄС різко впало у 2020 році, а потім різко зросло у 2021 році, частка споживання сирої нафти знижується з 41,35% у 2000 році до 35,46% у 2021 році, частка споживання відновлюваних джерел

енергії та природного газу зростає, причому частка споживання відновлюваних джерел енергії різко збільшилася з 0,9% до 13,17%, а споживання природного газу зросло з 19,94% до 23,75% (за даними [15]). Хоча політика реформування енергетики ЄС починаючи з моменту впровадження першого плану з питань зміни клімату у 2000 році все ж таки досягла мети скорочення загального споживання первинної енергії, але ще існує розрив між метою трансформації енергетичної структури, яка полягає у зменшенні частки споживання викопних енергоносіїв, та збільшенням частки споживання відновлюваних джерел енергії до 20%. Аналіз показників запасів викопних енергоресурсів в ЄС показує, що економічний розвиток ЄС потребує імпорту енергоресурсів із зовнішніх ринків. З точки зору структури торгівлі імпортом енергоресурсів до ЄС, рф є провідним імпортером енергоресурсів до ЄС. У 2020 році ЄС покладався на імпорт для забезпечення 58% свого енергоспоживання, а рівень самозабезпеченості становив лише 42%. У той час як ЄС намагається відвикнути від імпорту російських енергоносіїв, рф є провідним постачальником газу, нафти та вугілля до ЄС. У 2021 році імпорт нафти, нафтопродуктів та вугілля з рф становили 29,64%, 38,44% та 48,08% від загального обсягу імпорту енергоресурсів. Імпорт природного газу, як основного викопного енергоносія, що підтримує «зелену» енергетичну трансформацію ЄС, в основному включає трубопровідний імпорт та імпорт скрапленого газу, з яких на трубопровідне транспортування природного газу припадає 68,26% від загального обсягу імпорту природного газу. У 2021 році природний газ з рф становив 71,74% імпорту ЄС трубопровідним транспортом, а імпорт скрапленого природного газу з рф становив 20% (за даними [15]). Основна причина залежності ЄС пов'язана з великими запасами енергоносіїв у рф, низькими цінами та низькими транспортними витратами, особливо на будівництво газотранспортних трубопроводів, таких як «Північний потік-1» і «Північний потік-2». У поєднанні з наявною в останні роки ситуацією в енергетичній

торгівлі спільноти, запровадження енергетичних санкцій проти РФ призводить до ще більшого дефіциту енергоресурсів в ЄС.

Вище ми розглянули структуру споживання ЄС енергетичних продуктів та проаналізували динаміку зрушень на європейському енергетичному ринку. Але визначення ролі геополітичного фактору на цьому ринку без аналізу зовнішньополітичних прагнень ЄС не є повним. Досягнення лідерства у світовій політиці було однією з найважливіших рушійних сил зовнішньої політики ЄС. Коріння цього можна простежити ще в 1960-х роках, коли у Європейському економічному співтоваристві (ЄЕС) виникли ідеї створення політичного союзу, в якому країни-члени діяли б спільно у зовнішній політиці та політиці безпеки (більш детально див. [16; 17]). Одна з найбільш важливих дискусій про те, як ЄС може досягти такого лідерства, була зосереджена навколо необхідності побудови і розвитку зовнішньої політики, подібної до політики національної держави, як більш однорідного механізму її формування. Впродовж значного періоду після закінчення холодної війни здавалося, що остання перспектива набула більшої популярності серед політиків (і науковців) ЄС, оскільки ЄС сприйняв концепцію нормативно-силової Європи [18]. Таким чином, ця ідея почала домінувати у розумінні ЄС у її ролі у світовій політиці. Виникнувши з необхідності виробити зовнішньополітичну ідентичність, яка б відповідала перевагам і обмеженням ЄС, ця ідея сформулювала досягнення вищого статусу у світовій політиці як головне завдання для ЄС. Хоча ЄС мав би сконцентруватися на покращенні життя людей у всьому світі, просуваючи ряд норм і цінностей, які виявилися настільки успішними на європейському континенті у запобіганні міждержавних конфліктів, а не зосереджуватися на геополітичній структурі світової політики.

Між тим 8-9 років тому, зіткнувшись із дедалі більшою невпорядкованістю спільноти та численними кризами (наприклад, криза єврозони, Арабська весна, мігрантська криза або Brexit), ЄС почав включати більше геополітичних аспектів у своє розуміння світової політики (див.

наприклад [19]). Як наслідок, показники, за якими ЄС оцінює власний статус, були розширені за рахунок включення аспектів «жорсткої сили» та геополітики, що відповідно знизило самооцінку ЄС [20].

Слід зазначити, що впродовж двох десятиліть, з початку його реалізації, проєкт Східного партнерства був ключовим пріоритетом у зовнішній політиці ЄС. Основним обґрунтуванням цього є ідея про те, що якщо ЄС не зможе посилити присутність на пострадянському просторі, то важко уявити, як Союз зможе відігравати важливу роль на міжнародній арені. Більше того, у світовій політиці існують приклади, коли міжнародні гравці з вищим статусом були здатні сформувати регіональний порядок у себе вдома і діяти в геополітичній манері (див. наприклад [21]). Таким чином, підхід ЄС до програми Східного партнерства (СхП) значною мірою визначався необхідністю довести самому собі, що його амбіції щодо сильної присутності на міжнародній арені можуть бути реалізовані. Більше того, пострадянський простір був для ЄС ключовим регіоном, де він випробовував міру свого впливу через нормативну владу. В момент старту програми СхП ЄС вважав себе вже сформованим важливим міжнародним гравцем завдяки успіху розширення (див. наприклад [22]). До того ж ЄС вийшов впритул до кордонів пострадянського простору і це змусило його націлитися на інтеграцію східних сусідів (розбудову того, що рф тоді сприймала як геополітичний проєкт). Слід зазначити, що захист кордонів ЄС, а також доведення того, що ЄС може мати значну присутність у країнах-сусідах (що призведе до глобальної присутності), були основними причинами просування ЄС на пострадянський простір – економічні вигоди від поширення європейської інтеграції на пострадянський простір були лише частиною рішення, але не головним фактором.

Після розширення та формулювання своєї стратегії щодо східних сусідів ЄС почав поступово сприймати ідею про те, що він довів те, що може діяти як сильний міжнародний актор. Більше того, нормативна риторика сили, що походить з академічних праць, була перенесена в офіційні

документи ЄС як спосіб показати, що ЄС є не лише сильним міжнародним гравцем, але й особливим гравцем, який зосереджується на просуванні норм, цінностей і правил не лише для просування власних інтересів, але й інтересів народів у всьому світі [23]. До того ж ЄС інтерпретував грузино-російську війну 2008 року як свідчення того, що РФ не допустить зміни порядку безпеки на пострадянському просторі, але вона не буде настільки стурбована тим, що ЄС формує економічний порядок у регіоні (див. детальніше [23]).

Отже, через проєкт Східного партнерства (СхП) та створення таких інструментів, як Угоди про асоціацію ЄС інтенсифікував інтеграцію східних сусідів до спільноти. При цьому не враховувався той факт, що РФ розглядала цей крок як геополітичну загрозу ототожнюючи економічні інтереси з безпековими. Оскільки підписані Угоди про асоціацію з Грузією, Республікою Молдовою та Україною розглядалися, перш за все, як спроба з боку ЄС зменшити російський вплив на пострадянському просторі.

Для реалізації свого порядку денного на пострадянському просторі ЄС має у своєму розпорядженні цілий спектр інструментів зовнішньої політики, що ґрунтуються на основних показниках його статусу (наприклад, економічні або дипломатичні відносини). Ці стратегії підпорядковані загальній меті – переконати через рівноправний діалог з пострадянськими державами прийняти цінності ЄС і розпочати низку демократичних реформ, з метою наближення до європейської спільноти. Тому ЄС зосередився на підтримці ліберальних еліт при владі та роботі з групами громадянського суспільства, які виступали за європейську інтеграцію і на думку європейських політиків цей процес принесе очевидні вигоди країнам-сусідам у середньо- та довгостроковій перспективі. На практиці, переконання означало політизацію та обумовленість поглиблення економічного співробітництва. Так після початку Революції Гідності в Україні ЄС зробив помилку, повіривши в універсальність своїх норм і цінностей та ігноруючи той факт, що більшість його відносин з пострадянськими державами були глибоко односторонніми, асиметричними і такими, що зазнали впливу

геополітичних обмежень. Таким чином, з початку 2014 року почав визнавати, що без забезпечення короткострокових переваг для народів пострадянського простору його сила тяжіння, вплив і стійкість у регіоні неминуче зменшуватимуться (див. наприклад [19; 24]). Стратегії посилення впливу на пострадянському просторі з боку ЄС була більш інтерсуб'єктивною справою, ніж у підході Союзу до світової політики. Частково це можна пояснити тим, що пострадянські еліти виробили звичку говорити ЄС те, що він хоче чути. Відповідно ЄС не часто ставив під сумнів це зобов'язання і діяв, виходячи з припущення, що він справді впливає на регіон. До того ж визнання з боку Росії також було ключовим аспектом у підході ЄС до пострадянського простору. Однак на практиці пострадянські держави досягли лише болісного і часом суперечливого прогресу у виконанні своїх зобов'язань перед ЄС. І як показали події з кінця лютого 2022 року, це відбулося в тому числі внаслідок того, що ЄС проігнорував особливості геополітичної структури СхП.

Отже, беручи до уваги геополітичні прагнення ЄС на пострадянському просторі, залежність ЄС від імпорту російських енергоносіїв, енергетичні санкції ЄС та продовження російсько-української війни можна сформулювати як можливі варіанти розвитку подій на європейському енергетичному ринку – від повної заборони імпорту російських енергетичних товарів до скорочення на 70% в залежності від прийнятих рішень на національному рівні. Слід зазначити що, згідно даних Центру досліджень енергетики та чистого повітря, у першій половині 2024 року імпорт ЄС з РФ зріс на 27% порівняно з аналогічним періодом минулого року та забезпечив державі-агресору 8,7 млрд євро доходів [25].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Російсько-українська війна окреслила необхідність концентрації уваги на врахуванні впливу геополітичного фактору на європейській енергетичний ринок. Після початку Революції Гідності у 2013 році ЄС і РФ почали сприймати одна одну як глибокі екзистенційні загрози, надаючи одна одній статус важливого міжнародного гравця (якщо не великої держави). Хоча ця

еволюція не була лінійною, а атмосфера відносин постійно змінювалася від геополітичної співпраці до геополітичної конкуренції і потім до геополітичного конфлікту. Впродовж тривалого періоду після закінчення «холодної війни» Союз зосередився на ідеалістичному та нормативному підході до світової політики, ставлячи норми та цінності вище за просування матеріальних інтересів та силову політику. Як наслідок, стійкість ЄС до геополітичних подій у країнах СхП виявилася досить обмеженою, коли розпочалась політична криза в Україні в 2013 році. Це, у свою чергу, не лише дозволило рф захопити часту територій на сході України та впливати на інші заморожені конфлікти на пострадянському просторі, завдало шкоди здатності ЄС просувати свій інтеграційний проєкт, але посилило вплив на зовнішню політику ЄС через існуючу тривалий період енергетичну залежність від рф. У підсумку такий геополітичний фактор сприяє прискоренню переходу економіки ЄС на збільшення частки використання ВДЕ та виходу нових гравців європейський енергетичний ринок. Але дослідженню цих питань будуть присвячені подальші наукові розвідки авторів.

Література

1. Zubko T. International cooperation in the energy sector. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2024. 135, 4 (Sep. 2024), 25–37. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(135\)02](https://doi.org/10.31617/3.2024(135)02).
2. Kudyrko, L., Stetsko, M., Lezhpokova, V., Petrochenko, O., Makatora, D., & Yashchenko, O. Environmental Aspects of Geospatial Diversification of Foreign Trade: The Case of Ukraine-EU. In: Khoury, R.E., Nasrallah, N. (eds) *Intelligent Systems, Business, and Innovation Research. Studies in Systems, Decision and Control*, 2024, (489). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36895-0_15
3. Когут-Ференс, О. І. Сучасний стан розвитку та функціонування світового ринку енергетики та торгівлі енергоресурсами. *Scientific notes of*

Lviv University of Business and Law, 2022, 32, 265-272. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/585>

4. Мазаракі, А. і Мельник, Т. Енергетична безпека країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024, 133, 2 (Квіт 2024), 4–29. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)01](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)01).

5. Ang, B.W., Choong, W.L., Ng, T.S., 2015. Energy security: Definitions, dimensions and indexes. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. 2015 42, 1077–1093. <http://dx.doi.org/10.1016/J.RSER.2014.10.064>.

6. Bompard, E., Carpignano, A., Erriquez, M., Grosso, D., Pession, M., Profumo, F., National energy security assessment in a geopolitical perspective. *Energy*. 2017.130, 144–154. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.04.108>

7. Gong, X., Sun, Y., Du, Z., Geopolitical risk and China's oil security. *Energy Policy* 2022. 163, 112856. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112856>

8. Dutta, A., Dutta, P. Geopolitical risk and renewable energy asset prices: Implications for sustainable development. *Renewable Energy*, 2022. 196, 518–525. <http://dx.doi.org/10.1016/J.RENENE.2022.07.029>.

9. Хома Н. М. Енергетична геополітика: трансформація в контексті нових викликів. *Політикус : наук. журнал*. 2023. № 5. С. 167-173.

10. Кравчук, Н., Бадюк Х. Геополітичні та геоекономічні наслідки сучасних міжнародних збройних конфліктів. *Вісник економіки*. 2023. № 4. С. 52-66.

11. Lee, C.C., Lee, C.C., Ning, S.L., 2017. Dynamic relationship of oil price shocks and country risks. *Energy Economics*. 66, 571–581. <http://dx.doi.org/10.1016/J.ENECO.2017.01.028>.

12. Yang, Y., Li, J., Sun, X., Chen, J., Measuring external oil supply risk: A modified diversification index with country risk and potential oil exports. *Energy* 2014. 68, 930–938. <http://dx.doi.org/10.1016/J.ENERGY.2014.02.091>.

13. Antonakakis, N., Gupta, R., Kollias, C., Papadamou, S., 2017. Geopolitical risks and the oil-stock nexus over 1899–2016. *Finance Research Letters*. 23, 165–173. <http://dx.doi.org/10.1016/J.FRL.2017.07.017>.

14. Apergis N, Aslan A, Aye GC, Gupta R. The Asymmetric Effect of Oil Price on Growth across US States. *Energy Exploration & Exploitation*. 2015, 33(4). 575-590. doi:10.1260/0144-5987.33.4.575
15. European Commission. (n. d.). EU Energy Platform. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/eu-energy-platform_en
16. Allen, D., & Smith, M. Western Europe's Presence in the Contemporary International Arena. *Review of International Studies*, 1990, 16(1), 19–37.
17. Duchene, F. *Europe's Role in World Peace*. In R. J. Mayne (Ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*. 1972. London: Fontana.
18. Manners, I. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2002, 40(2), 235–258.
19. Morgherini, F. Speech by Federica Mogherini at the Munich Security Conference. 2017. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/20832/Speech%20by%20Federica%20Mogherini%20at%20the%20Munich%20Security%20Conference.
20. Smith, M. E. Implementing the Global Strategy Where It Matters Most: The EU's Credibility Deficit and the European Neighbourhood. *Contemporary Security Policy*, 2016, 37(3), 446–460.
21. Freedman, J. Status Insecurity and Temporality in World Politics. *European Journal of International Relations*, 2016, 22(4), 797–822.
22. The European Union and Russia: close neighbours, global players, strategic partners. In *Europäische Union und Russland*. Office for Official Publ. of the Europ. Communities. 2007.
23. Füle, Š. The EU: A Force for Peace, Stability and Prosperity in Wider Europe. 2010. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-706_en.pdf.
24. Youngs, R. *Europe's Eastern Crisis: The Geopolitics of Asymmetry*. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. URL: <https://doi.org/10.1017/9781316344033>

25. CREA (2024) June 2024 - Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions URL: <https://energyandcleanair.org/ua/june-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>

References:

1. Zubko, T. (2024), “International cooperation in the energy sector”, *Foreign trade: economics, finance, law*. vol. 135, no. 4, pp. 25–37. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(135\)02](https://doi.org/10.31617/3.2024(135)02).
2. Kudyrko, L., Stetsko, M., Lezhpokova, V., Petrochenko, O., Makatora, D., & Yashchenko, O. (2024), “Environmental Aspects of Geospatial Diversification of Foreign Trade: The Case of Ukraine-EU”, *Intelligent Systems, Business, and Innovation Research. Studies in Systems, Decision and Control*, vol. 489. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36895-0_15
3. Kogut-Ferens, O. I. (2022), “The current state of development and functioning of the world energy market and trade in energy resources”, *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*, vol. 32, pp. 265-272, available at: <https://nzlubb.org.ua/index.php/journal/article/view/585> (Accessed 10 Oct 2024).
4. Mazaraki, A. and Melnyk, T. (2024), “Energy security of the country”, *Foreign trade: economics, finance, law*, vol. 133, no. 2, pp. 4–29. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)01](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)01).
5. Ang, B.W., Choong, W.L. and Ng, T.S., (2015), “Energy security: Definitions, dimensions and indexes”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 42, pp. 1077–1093. <http://dx.doi.org/10.1016/J.RSER.2014.10.064>.
6. Bompard, E., Carpignano, A., Erriquez, M., Grosso, D., Pession, M. and Profumo, F., (2017), “National energy security assessment in a geopolitical perspective”, *Energy*, vol. 130, pp. 144–154. <https://doi.org/10.1016/j.energy.2017.04.108>
7. Gong, X., Sun, Y. and Du, Z., (2022), “Geopolitical risk and China’s oil security”, *Energy Policy*, vol. 163, 112856. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112856>

8. Dutta, A. and Dutta, P., (2022), “Geopolitical risk and renewable energy asset prices: Implications for sustainable development”, *Renewable Energy*, vol. 196, pp. 518–525. <http://dx.doi.org/10.1016/J.RENENE.2022.07.029>.
9. Khoma, N.M. (2023), “Energy geopolitics: transformation in the context of new challenges”, *Politykus : nauk. zhurnal*, vol. 5, pp. 167-173.
10. Kravchuk, N. and Badyuk H. (2023), “Geopolitical and geoeconomic consequences of modern international armed conflicts”, *Visnyk ekonomiky*, vol. 4, pp. 52-66.
11. Lee, C.C., Lee, C.C. and Ning, S.L., (2017), “Dynamic relationship of oil price shocks and country risks”, *Energy Economics*, vol. 66, pp. 571–581. <http://dx.doi.org/10.1016/J.ENERCO.2017.01.028>.
12. Yang, Y., Li, J., Sun, X. and Chen, J., (2014), “Measuring external oil supply risk: A modified diversification index with country risk and potential oil exports”, *Energy*, vol. 68, pp. 930–938. <http://dx.doi.org/10.1016/J.ENERGY.2014.02.091>.
13. Antonakakis, N., Gupta, R., Kollias, C., Papadamou, S., (2017), “Geopolitical risks and the oil-stock nexus over 1899–2016”, *Finance Research Letters*, vol. 23, pp. 165–173. <http://dx.doi.org/10.1016/J.FRL.2017.07.017>.
14. Apergis, N., Aslan, A., Aye, G.C. and Gupta, R., (2015), “The asymmetric effect of oil price on growth across US States”, *Energy Exploration & Exploitation*, vol. 33 (4), pp. 575–590. <http://dx.doi.org/10.1260/0144-5987.33.4.575>.
15. European Commission (2024), “EU Energy Platform”, available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/eu-energy-platform_en (Accessed 10 Oct 2024).
16. Allen, D., & Smith, M. (1990), “Western Europe’s Presence in the Contemporary International Arena”, *Review of International Studies*, vol. 16(1), pp. 19–37.
17. Duchene, F. (1972), “Europe’s Role in World Peace”, *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, Fontana, London, UK.

18. Manners, I. (2002), “Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, , vol.40(2), pp. 235–258.
19. Morgherini, F. (2017), “Speech by Federica Mogherini at the Munich Security Conference”, available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/20832/Speech%20by%20Federica%20Mogherini%20at%20the%20Munich%20Security%20Conference (Accessed 10 Oct 2024).
20. Smith, M. E. (2016), “Implementing the Global Strategy Where It Matters Most: The EU’s Credibility Deficit and the European Neighbourhood”, *Contemporary Security Policy*, vol. 37(3), pp. 446–460.
21. Freedman, J. (2016), “Status Insecurity and Temporality in World Politics”, *European Journal of International Relations*, vol. 22(4), pp. 797–822.
22. Europ. Communities (2007), “The European Union and Russia : close neighbours, global players, strategic partners”, *Europäische Union und Russland*, Office for Official Publ. of the Europ. Communities.
23. Füle, Š. (2010), “The EU: A Force for Peace, Stability and Prosperity in Wider Europe”, available at: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-706_en.pdf (Accessed 10 Oct 2024).
24. Youngs, R. (2017), *Europe’s Eastern Crisis: The Geopolitics of Asymmetry*, Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781316344033>
25. CREA (2024), “June 2024 - Monthly analysis of Russian fossil fuel exports and sanctions”, available at: <https://energyandcleanair.org/ua/june-2024-monthly-analysis-of-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/> (Accessed 10 Oct 2024).

Стаття надійшла до редакції 14.10.2024 р.